

OCENE IN POROČILA

Branko Petranović, *Zgodovina Jugoslavije 1918—1978*, »Nolit«, Beograd, 1980, 650 strani.

Ko se zgodovinar odloči sam napisati časovno in vsebinsko širšo zgodovinsko sintezo, kot je to v tem primeru zgodovina jugoslovanske države v preteklih šestdesetih letih, potem je preskromno pojasnilo za to dejanje, da je to samo vzpodbudni poskus in golo prenašanje sodobnega stanja historiografije. Najbližja resnici bi bila trditev, da je lahko takšno delo uspešno napisal samo pisec, ki v sebi združuje vsestransko izobrazbo na znanstvenih področjih družbene smeri, veliko poznavanje virov in literature, dolgo raziskovalno izkušnjo ter neoporečen talent misleca in pisca.

Neki prejšnji poskusi prikazovanja večjih celot iz zgodovine jugoslovanske države (od 1918 do 1941 ali do 1945) so bili obremenjeni s slabostmi predvsem zato, ker se v avtorju ali v avtorjih niso v zadovoljivi meri stekali ti potrebni predpogoji. Težavni poti zgodovinskega spoznanja predstavlja nenehno zapreko dejstvo, da se historiografija, po ustvarjenih rezultatih in svojih možnostih, v glavnem giblje v krogu relativnih in subjektivnih stvaritev, zaradi česar je v njeni razvojni liniji, bolj kot v drugih znanstvenih podobne vrste, vsebovana potreba po dopolnitvi, reviziji in časovni distanci.

»Zgodovina Jugoslavije 1918—1978« se pojavlja kot nenavaden poskus, da se čas, v katerem pisec živi in ustvarja, poveže z bližjo in daljnjo preteklostjo. Temelji, na katerih je zgrajen tematski koncept te knjige, počivajo na historiografskih delih in gradivu o vprašanih razvoja in značaja jugoslovanske ideje, formiranju jugoslovanske države, njenega notranjega in zunanje-političnega življenja do 1941, potem narodnoosvobodilni vojni in revoluciji in na koncu, graditvi socialistične države in družbe po letu 1945 do naših dni. Medtem ko je za prvi del svoje knjige »Življenje v Kraljevini« (15—187) in drugi del »Revolucija« (191—398) našel za svojo interpretacijo solidno oporišče v sodobni jugoslovanski historiografiji in svojih delih, ustvarjenih v preteklih dveh desetletjih, pa se je bil avtor v opisovanju glavnih tokov in dogajanj v razvoju socialistične Jugoslavije v tretjem delu (401—607) zaradi dejstva, da o njem skoraj ni nobene historiografije, prisiljen nasloniti predvsem na svoja lastna raziskovanja in opažanja.

V metodološkem in tematskem pristopu se je avtor opredelil za obdelavo osnovnih procesov in najvažnejših dogodkov iz zgodovine jugoslovanske države 1918—1978, to je tistih njenih smeri, ki vsebujejo splošna obeležja, obsegajoč, v večji ali manjši meri, vso večplastnost, razčlenjenost in težavnost tokov jugoslovanske zgodovine. Njegovo poudarjeno zanimanje in smisel, da uvidi značil-

nost socialnega življenja, poreklo in gibanje idej, manifestacije kulture in kulturne politike, osnovne vsebine ekonomskih odnosov, razredne in nacionalne skladnosti ter protislovnosti določenih pojavov in podobno, sta mu omogočila, da veliko število vprašanj uspešno privede v vzročno-posledične odnose z izraženo politično voljo, to je, da se zgodovinska dogajanja označijo kot razlogi za določeno politiko ali da se v politični akciji najdejo njeni neposredni odmevi na zgodovinski razvoj.

V takem dostopu, ki je poleg »svoje« znanosti zahteval tudi poznavanje splošnih metod družbenih ved, oziroma njihovo skupno, medsebojno pogojeno uporabo, je pisec z realnim občutkom možnosti historiografije usmeril svojo miselno sintezo na povezovanje splošnojugoslovanskih gibanj z njihovimi nacionalnimi vsebinami, pri čemer pa pri obdelovanju snovi ni zaobšel razlike med hotenji in možnostmi, proklamiranim in uresničenim. Strategija metodološke in tematske opredeljenosti je izhajala, lahko bi se reklo, iz prepričanja, da je historiografija, z ozirom na svojo relativnost spoznaje in politično-pedagoško pogojenost, stalno in trajno premagovanje prej doseženega, in da so njeni dosigi v približevanju objektivnim sodbam in slikam o preteklosti omejeni s časom in ljudmi.

Svoj raziskovalni optimizem o možnosti dela na najbližji zgodovini je pisec osnoval na prepričanju, da se s splošnozgodovinsko metodo da pristopiti tudi k naj sodobnejšim vprašanjem, da pa je eno izmed bistvenih dojemanj časovne distance, vezano na absolutno objektivnost in resničnost, gola iluzija, ker bodo, neodvisno od pretoka časa, zgodovinarji, ki prihajajo, pisali različno. Ni težko dokumentirati niti ene niti druge predpostavke z rezultati naše historiografije v zadnjih dvajsetih letih in se prepričati na njih, da je pot do zgodovinske resnice, posebno še take, ki je izkazana v sintetiziranem delu, zamotan postopek.

Prejšnji poskusi pisanja zgodovine jugoslovanske države so dejansko izhajali iz neznanstvene predpostavke, da so skupno jugoslovansko državo ustvarili narodi, ki so svojo nacionalno misel negovali na stoletnih občutkih skupnosti in enotnih enosmernih jugoslovanskih težnjah, ki so bile v neprenehnem vzponu. Takšna tolmačenja jugoslovanske ideje, kot izhodišča v nadaljnem proučevanju razvoja jugoslovanske države, so privedla zgodovinarje v hude dvome, kadar so poskušali razjasniti družbene krize in razprtije, ki so v Jugoslaviji nastali takoj po njeni ustanovitvi.

Rešitve so najpogosteje našli v iskanju krivcev med posameznimi nacionalnimi in razrednimi subjekti, pri čemer so imeli objektivne okoliščine, ki so bistveno vplivale na politične odnose v novi državi, za manj pomembne. Novejša jugoslovanska historiografija je uspela, resda šele v pogojih razvitega federalizma in nacionalne enakopravnosti, demistificirati vsebine jugoslovanske ideje kakor tudi značaje njenih protagonistov, in, kar je še posebej pomembno, dokazati ter afirmirati svoje rezultate.

Novi pogledi na jugoslovansko vprašanje počivajo na dojetju, da je jugoslovanska ideja zgodovinske realnosti, z vsebinskim obeležjem, da nosi v sebi enotnost različnih interesov že v svojem začetku, to je od tistega trenutka, ko je vsak poseben nacionalni interes pričel iskati zgodovinsko oporišče v jugoslovanski skupnosti. Druga bistvena oznaka takšnega dojetja je, da se jugoslovanska ideja ni definitivno realizirala v formalnem aktu ustanavljanja jugo-

slovanske države, temveč je, kot trajen proces, s tem dogodkom dobila resnične pogoje, vsebinske vzpodbude in predpostavke za svojo nadaljnjo afirmacijo in nadgradnjo.

Takšna tolmačenja so prvič vgrajena v neko zgodovino Jugoslavije prav v tej knjigi. Tako je ustvarjen prostor za nemoteno uporabo dialektične metode v opazovanju tako imenovanega pojava in procesa dolgega trajanja, ki postajata jasna in razumljivejša šele s takšnih izhodiščnih položajev. To dejstvo poudarjamo kot eno osnovnih vrednosti tega dela.

S takšnim pristopom je bilo olajšano analiziranje in posploševanje dejstev iz medvojnega obdobja o protislovnostih parlamentarizma z nacionalnimi, političnimi in zunanjimi dejavniki zgodovinskega razvoja, vlogi delavskega gibanja in KPJ, vse do vojne katastrofe 1941. leta in dogodkov, ki so temu sledili. Namen, približati se političnim borbam in nacionalnim sporom buržoazije s stališča socialno-ekonomske osnove, je uspešno uresničen v posebnem poglavju (str. 150—161), ker je, poleg vseh težav okoli objektivne kvantifikacije dostopnih pokazateljev, uporabljeni interdisciplinarni pristop omogočil zanimive ilustracije danih ocen.

Pisec posplošuje čas druge svetovne vojne in revolucije v vsebinskem in prostorskem smislu, težeč za tem, da nadgradi in razširi pomen vojne zgodovine. On daje prednost političnim procesom in državnopravni institucionalizaciji v odnosu na vojno stran dogajanja, želeč na ta način uresničiti obči pogled na Jugoslavijo tistega časa. Razkosanje države, vstaja njenih narodov, pogoje nastanka revolucije in kontrarevolucije, nastajanja ljudske oblasti in nove jugoslovanske državnosti, potem vloga velikih sil, prispevek k zmagi nad fašizmom in podobne teme so samo posplošeni naslovi, ki jim sledijo opisi vseh pomembnejših političnih in vojnih dogodkov v Jugoslaviji v letih 1941—1945.

Ustanavljanje narodnoosvobodilnih odborov kot zametka nove oblasti in zasedanja AVNOJ avtor izdvaža kot najvišjo emancipativno stopnjo, kot samosvojost gibanja in vodečih revolucionarnih sil. Kljub pritiskom Kominterne, so bile socialne spremembe začete ravno pri vprašanju oblasti, kot na najbistvenejšem vprašanju revolucije, kar je pripeljalo do faktičnega preloma z državnopravno kontinuiteto Kraljevine in njeno ustavno ureditvijo. Z analizo vzrokov relativno masovne kolaboracije, ki jih, kakor se podčrtuje, ni vedno pogojevala socialna bit, je skušal pisec razložiti njene vire, z novimi raziskavami pa je dopolnil razumevanje Ljudske fronte ter mesta in vloge KPJ v političnem sistemu revolucionarne demokracije.

Ekonomske osnove revolucije in spremembe v družbeno-ekonomski strukturi so obdelana kot poseben oddelek (354—362). V soglasju s strategijo NOB kot revolucijo v jugoslovanskih pogojih so le-te reliefno prikazane kot začetek in anticipacija novih družbeno-ekonomskih odnosov. Nadaljevanje teh družbenih in gospodarskih gibanj kasneje, v socialistični Jugoslaviji, je uspešno obdelano v dveh posebnih poglavjih v tretjem delu knjige: »Državno gospodarstvo in njegova protislovja« (437—451) ter »Materialni vzpon in spremembe v družbeni strukturi« (595—593).

Ravno tako privlači pozornost zgodovina socialistične Jugoslavije glede na pomen in zanimanje za mnenja zgodovinarjev v dogodkih po letu 1945 do današnjih dni. Razdobje do 1949. leta je opisano na osnovi raziskovanj dostopnega gradiva partijske in državne provenience, medtem ko je kasnejše obdobje delano

pretežno na objavljeni dokumentaciji, spominih vodilnih ljudi, tisku, statistiki in literaturi. Celotno podajanje o socialistični Jugoslaviji je podrejeno protislovnostim revolucionarnega procesa, v katerem so se rojevali novi družbeni odnosi. Notranji in zunanjepolitični položaj Jugoslavije, obramba njene neodvisnosti, vloga Partije v samoupravni transformaciji družbe, v mednarodnem delavskem gibanju, potem položaj države v neuvrščinem svetu in vrsta drugih pomembnih vprašanj iz jugoslovanske zgodovine v minulih več kot tridesetih letih (pri čemer pa tudi niso izpuščene znane krize), so podani pregledno in sistematizirano. Poleg osnovnega teksta vsebuje knjiga Predgovor, bogat popis virov in literature ter register osebnih in zemljepisnih imen.

Ko bodo strokovnjaki po analizi te zgodovine dajali svoje zaključke, je razumljivo, da njihove ocene ne bodo brez kritičnih pripomb na račun interpretacije posameznih dogodkov, potiskanja nekih vprašanj v ozadje ali pa njihovo izpuščanje. Pri tem bodo morali upoštevati dejstvo, da je zgoščen pregled po svojem značaju in zaradi omejenega prostora »predisponiran« za pomanjkljivost, in da so le-te, če je ta uspešno opravljen, predvsem posledica historiografske osnove, na katero se naslanja.

Opazovanja magistrálnih tokov zgodovine, njenih bistvenih karakteristik kakor tudi izrekanje mnenj o njih so omogočili nove vidike o skupni jugoslovanski preteklosti, pri čemer so osnove enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti v skupni državi podane v luči kritične marksistične in historiografske analize.

Bralec bo na straneh te knjige lahko razmišljal o pogojenostih in zakonitostih zgodovinskega razvoja, občutil vso relativnost časovnega obdobja in izostril sposobnost ugotavljanja pomembnega in nepomembnega, nazadnjaškega in naprednega, ali, splošno rečeno, pa bo v jugoslovanskem prostoru doumel odnos preteklosti do prihodnosti.

Take odlike uvrščajo to knjigo v uspeh naše historiografije. Knjiga je za sedaj največji dosežek v sintetični obdelavi zgodovine jugoslovanske države in v tem pogledu prekaša običajne okvire zgodovinskega dela.

Momčilo Zečević

Prevod: Mira Miladinović

France Klopčič, *Desetletja preizkušenj, Spomini*. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1980, 768 strani.

Pred nami je obsežna knjiga spominov, v kateri je predvojni slovenski komunist France Klopčič opisal svojo bogato revolucionarno preteklost. Knjigo je avtor razdelil v dva dela. V prvem z naslovom »Na domačih tleh« opisuje v 67 poglavjih svojo življenjsko pot, ki jo je kot otrok izseljenega rudarja začel 1893. leta na tujem, do leta 1930, ko se je kot aktiven komunistični voditelj z odhodom v emigracijo izgnal policijski aretaciji.

Klopčičevo življenje je bilo že od vsega začetka povezano z delavskim gibanjem. Sprva je šlo le za vtise iz domačega rudarskega okolja, že kot srednješolec na ljubljanski realki pa se je s pristopom k Društvu študentov komunistov,